De schaakstenen van Abraham

Strategisch spel in Andalusië

Bert Overbeek

1.

Een hoge snelheid in de bergen past niet bij Resa Shariz. Als het uitzicht goed is, laat hij zijn auto rustig dertig rijden. En het uitzicht vanaf hier is goed. De slingerende afdaling naar Cordoba is betoverend. De stad ligt in de volle breedte voor hem, als een omelet in een koekenpan. En toch rijdt hij vandaag onverantwoordelijk hard.
'Een fijne auto. Een goede CD-speler en hij trekt goed op. Door het comfort zou je het gezeur vergeten'
Met het woord 'gezeur' typeert de Nederlands-Iranese dichter de ruzie met zijn vriendin waar hij zojuist uit weg is gelopen. Snuivend als een stier. Zijn raam staat open. Hij inhaleert diep, blaast snel uit. De stem van Natascha Atlas dringt binnen in het bloeiende voorjaarsgroen.
'Ik laat me niet langer als een klein kind door die mislukte godfather beledigen. Ik ben verdorie 33. Vandaag is het Bevrijdingsdag 2005, en met al die vijven een mooie dag om me van beledigingen te ontdoen.'
Dat was een goede zin geweest. Hij is er trots op. Alle opgestapelde ergernissen van de laatste vier dagen zijn door die ene zin naar buiten gekomen, als water dat uit een lek in de leiding naar buiten spuit.
In de spiegel ziet hij zijn toegeknepen ogen onder dikke, zwarte wenkbrauwen. Een lok van halflang haar hangt voor zijn ogen. Hij geeft extra gas, omdat het geslinger afneemt en de weg zich recht om als een zwaard in de stad te steken.
'Mislukte godfather'. Dat kwetst Roos, dat weet hij wel. Het gaat uiteindelijk om haar grootvader. Een eigenzinnige man. Hij heeft geen berouw over zijn belediging. Oog om oog, tand om tand. De oude man is zelf begonnen. Hij is twee keer Turk

genoemd, een keer met Ali aangesproken, een keer zelfs met moezelman. Het is nu welletjes. Bovendien spookt de oude wat uit met vastgoed. Hij leest makelaarskrantjes als 'Directo a Casa' en 'El Mundo Inmobiliario'. Resa heeft flarden van een gesprek opgevangen waarin gesproken werd over wraak op Arabieren. Wat zou er precies aan de hand zijn?
'Ik zal ze hier nog eens een keer flink schofferen' had hij Menachem horen zeggen.
Nog steeds te hard rijdt hij de stad binnen en vindt een parkeerplaats in een gebouw dat lijkt op een oud abattoir. In de achteruitspiegel van de auto schikt hij zijn halflange zwarte haar en trekt een haar uit het nauwelijks zichtbare wratje op zijn rechte neus. Hij moet zich scheren. De stoppels geven hem een maffiose uitstraling.
Nadat hij is uitgestapt, zoekt hij de Salon de Té waar ze gisteren thee met dadels hebben genuttigd. Hij weet waarom hij juist daarheen gaat. Hij hoopt er weer bediend te worden door de vrouw met een hoofddoek en fonkelbruine ogen. Hoe oud zal ze zijn? 27? 28?

2.

In de salon de té zijn de stoeltjes Arabisch laag. Met zijn lange benen heeft hij er moeite mee. Zijn gestalte kromt zich als een halve maan om notities te maken in zijn notitieboekje.
'De Salon de Té is een overdekte patio in de oude wijk Juderia. In vormgeving citeert ze uit de verfijning van de oude Moorse kunst, de geraffineerde make-up van de stad. Kleine lage stoeltjes, uitbundige planten, een kabbelend fonteintje, een tekst van de moslimfilosoof Ibn Arabi aan de muur, oude platen van de geschiedenis, wandkleden en overal de vormen en Arabische karakters die de oude Moorse gebouwen domineren. De ronde patio is als een koele oase. Aan verschillende kanten leiden deuren naar zijvertrekken. De tafeltjes, stoelen en banken staan in een aantrekkelijk schemering. Op de vloeren en aan de wanden is het een en al geknoopte wandkleden. De muziek is Arabisch.
De irritatie over de oude man zakt hier weg. Het kan natuurlijk zo zijn dat de dichter in hem overweldigd wordt door zoveel zintuiglijke schoonheid tegelijk. Ook al omdat die schoonheid een islamitisch karakter heeft. Daardoor leeft mijn vader in me op. Hij mengt zich met deze entourage. Alsof je bij het foto-shoppen twee plaatjes door elkaar heen laat lopen.
De herinnering aan mijn vader is nog helder, maar steeds vaker vervagen de details in mijn geheugen. Was zijn linkerwenkbrauw nu werkelijk dikker dan zijn rechter? En de ring met de edelsteen; zat die om zijn rechter- of zijn linkerhand?
Mijn vader moet nog leven. Soms neem ik het mijn moeder kwalijk dat ze in 1982 gevlucht is. Want zo heeft ze me toch mijn vader ontnomen? Teheran was kort na de revolutie geen

stad voor een westers georiënteerde jonge vrouw, dat begrijp ik wel.
'Het was alsof ik elke dag azijn moest drinken, terwijl ik in de gloeiendhete zon vastgeketend lag aan een betonnen boek dat het mijne niet was' had ze ooit gezegd, met neiging tot overdrijving.
Maar had ze me mijn vader mogen ontnemen? Heeft ze nagedacht over mijn pijn? Ik hield van mijn vader. Hij was een warme moslim, die graag met me door de stad wandelde. Diepgelovig, dat wel.
Ja, deze arabeske theesalon, waar schoonheid en rust zich zo kabbelend vermengen, doet me aan vroeger, aan mijn vader denken, zoals een geur je aan iets kan herinneren dat met die geur niets te maken heeft. Mijn moeder heeft me dat ontnomen. Ik zeg dat niet veroordelend maar constateer het als gegeven.'
Hij staat op en neemt plaats in een zijvertrek. Dit vertrek is schemerachtig gemaakt door het luik buiten half dicht te laten. De luiken naar binnen staan echter open. Op de vensterbank staan twee waterpijpen met daartussen een grote pot gele chrysanten. Aan een muur hangen houten decoraties, met Moorse motieven. Specialistisch handwerk.
Aan een andere muur hangt een geweven kleed met rozerood als dominante kleur. Een derde muur bevat een spiegel en schilderijen van gesluierde vrouwen op de trappen van een grote moskee.
De houten banken die net zo lang zijn als de muren, zijn bedekt met bordeauxrode kussens. Grote lampen in vaasvorm zorgen voor sfeerverlichting. Er klinkt droevige Arabische muziek, waarschijnlijk van Etna Orly.
Na een paar minuten verschijnt de slanke moslimvrouw met de fonkelende, amandelvormige ogen. Ze draagt een

donkerkleurige gebloemde hoofddoek. Ze lacht als ze hem ziet, waardoor de wangen van haar ovalen gelaat de vorm van kleine granaatappelen aannemen. Aan de trilling in zijn broekzak voelt hij dat zijn mobiele telefoon afgaat.
Waarom voelt hij zich zo thuis hier, in die salon, tussen die voorwerpen, bij haar? Waarom verdwijnt zijn zorgelijkheid, zodra hij de lach van deze vrouw ziet? Hij herinnert zich de poëzie van het Hooglied. 'Uw borsten zijn als druiventrossen'

3.

Yasmine heet ze. Ze is zesentwintig, geboren in Marokko en woont in Granada. Haar vader komt uit Senegal, haar moeder uit Chefchaouen. Ze logeert bij Firousa, de eigenares van de Salon de Té, omdat ze tijdelijk in Córdoba werkt. Ze speelt klarinet.

'Het orkest van Córdoba is goed,' zegt ze, 'maar op een paar plaatsen misten ze kwaliteit. Het is vleiend dat ze mij hebben gevraagd.'

'Dan word je een collega van mijn vriendin.'

'Volgens mij heb ik haar gezien. Ze was gisteren hier. Met jou, een kind en een oude man.' Ze wijst naar de vitrine. 'Wil je iets zoets?'

Hij schudt zijn hoofd. Daarna vertelt hij over Roos. Waar ze heeft gespeeld, met welke orkesten, in welke landen. Het klinkt gaandeweg alsof hij haar curriculum vitae voorleest. Yasmine luistert en knikt. Resa hoort zichzelf praten en merkt dat er iets ontbreekt in zijn stem. Trots misschien. Of warmte. Zodra hij klaar is met Roos, begint hij vragen te stellen over Yasmine.

Ze antwoordt kort. Ze vertelt weinig uit zichzelf en toch weet hij binnen een paar minuten dat haar relatie onlangs is verbroken, dat ze graag in Córdoba komt en dat ze graag bij Firousa verblijft. Firousa heeft haar teruggebracht naar de islam.

'Er komen hier moslims, joden en christenen,' zegt Yasmine. 'Iedereen eigenlijk. Ik help haar soms. Uit dankbaarheid.'

'Ben jij moslim?' vraagt Resa.

Ze knikt. ‘En jij?’

‘Nee.’

Yasmine glimlacht.

Het is maar een glimlach, maar Resa voelt hem op een plek in zichzelf waar hij liever niet te lang naar kijkt.

‘Mijn vader wel,’ zegt hij. ‘Ik praat trouwens met een soort God in mijn gedichten.’

Nu verandert haar blik. Heel even ziet hij nieuwsgierigheid, bijna gretigheid, waarna ze zich herstelt. Ze stelt geen vraag. Ze blijft hem alleen aankijken, alsof ze bereid is te wachten tot hij uit zichzelf verdergaat.

Dat doet hij niet.

Er komt een andere klant binnen. Yasmine kijkt even naar de ingang en dan weer naar hem.

Resa pakt haar hand.

Hij weet zelf niet waarom.

Ze trekt hem niet terug.

Hij kijkt naar haar gezicht, probeert voorbij de beleefde glimlach te zien die bij haar werk hoort. Yasmine slaat haar ogen neer.

Dan ziet hij haar blozen.

4.

Menachem ijsbeert door de woonkamer. De slaapkamers en de keuken liggen eromheen als bladeren rond de kelk van een bloem. Met zijn vijfentachtig jaar is hij nog altijd een grote man, opvallend rechtop, met zware grijze wenkbrauwen, een behoorlijke haardos en ogen die in een paar seconden van ondeugend naar dreigend kunnen veranderen. Hij trekt aan zijn sigaar en moppert op Resa.

'Het is een Pers. Perzen horen aan de wand of op de grond. Je moet eroverheen lopen. Dan zijn ze prettig en comfortabel.'

'Opa, ik wil niet dat u zo over hem praat.'

Roos staat aan de eettafel de was op te vouwen. Naast haar grootvader lijkt ze met haar één meter tweeënzestig nog kleiner dan ze is.

'Het is mijn man.'

'Dat weet ik.'

'En praat Nederlands tegen hem. U doet gewoon uw best niet.'

Menachem loopt naar het raam. Beneden, tussen de bomen, ligt de plaatselijke arena. Amos loopt er rondjes. Menachem volgt hem even met zijn ogen.

'U gedraagt zich alsof u niet van me houdt,' zegt Roos.

Hij draait zich om.

'Hoezo gedraag ik me alsof ik niet van je houd?'

‘Omdat u zo vervelend tegen Resa doet. We hebben nu zelfs ruzie om u.’

‘Ruzie is de goddelijke vonk die ons aan onze beperkingen herinnert.’

‘Opa.’

‘En jullie maken sowieso ruzie.’

‘Daar gaat het nu niet om.’

‘Wat doe ik dan verkeerd? Ik praat met hem. Ik deel mijn kleindochter en achterkleinkind met hem. Ik heb zelfs koffie voor de Pers gezet.’

‘De Pers. Precies dát bedoel ik. Die jongen heeft een naam.’

‘Resa is geen naam. Resa is iets uit een Italiaanse wijnkelder. Sap dat bij het persen vrijkomt.’ Hij neemt zijn sigaar uit zijn mond. ‘Dus moeten we hem persen. Dan zien we vanzelf wat erin zit.’

Roos probeert streng te blijven, maar haar mondhoek verraadt haar.

Menachem ziet het onmiddellijk.

‘Ik zie een lachje.’

Dat zegt hij al sinds ze een kleuter is en het werkt nog steeds. Hij loopt naar haar toe en strijkt met zijn hand door haar donkere krullen.

‘Je bent de mooiste vrouw die ik ooit gezien heb. Dromerige ogen, fijne trekken, de beste celliste ter wereld. En je verdient ook nog de kost voor hem.’

Roos duwt zijn hand weg, zonder boosheid.

‘Hij is dichter, opa. In Nederland verdien je daar nauwelijks iets mee.’

‘Precies. Jij baart, jij werkt, jij bent trouw en de dichter kan de bohémien uithangen. Wat moet ik met zo'n man?’

‘Hem een kans geven.’

‘Ik geef hem voortdurend kansen. Hij benut ze slecht.’

‘Omdat u hem Turk, Ali en moezelman noemt.’

‘Hij is snel beledigd.’

‘Hij is Iraniër.’

‘Een Pers.’

‘Resa.’

Menachem trekt aan zijn sigaar en kijkt haar aan.

‘Dichters,’ zegt hij. ‘Weekdieren. En drinkers. Zeker Perzische dichters. Hafiz, Omar Khayyam. Wijn, vrouwen, poëzie. Ik vertrouw mannen meer als ze vijf keer per dag gewetensvol naar Mekka buigen.’

‘Alsof Joodse dichters nooit dronken.’ Roos legt een trui op de stapel. ‘Ik lees toevallig over de Hebreeuwse dichters in Al-Andalus. Ibn Gabirol, Mozes ibn Ezra. Die konden er ook wat

van. Ibn Ezra adviseerde zijn lezers zelfs de borsten van een mooie vrouw te omklemmen.'

Menachem schudt langzaam zijn hoofd.

'Damn it, Roos. Door de hele geschiedenis wijken mensen af van onze traditie. Soms keren ze zich zelfs tegen hun eigen volk. Samau'al ben Jahja bekeerde zich tot de islam en schreef daarna een boek tegen de Joden. En Gabirol en Ibn Ezra waren volledig ver-arabiest.'

Roos schiet in de lach.

'Ver-arabiest?'

'Arabisch geworden.'

Ze buigt naar hem toe, kust hem op zijn wang en slaat haar armen om hem heen.

'Wees een beetje lief voor Resa. Voor mij. Het is een zachte man. Ik hou van hem. En hij is de vader van uw achterkleinkind.'

Menachem bromt iets onverstaanbaars.

'Zijn moeder is trouwens ook Joods.'

'Haar vader was Joods. Zij niet.'

'Opa!'

Ze blijven nog even zo staan. Menachem kust haar op haar haar.

'Goed. Ik zal proberen aardiger te zijn. Voor jou.'

Hij laat haar los.

‘En wie weet heb ik hem nog nodig.’

Roos kijkt op.

‘Nodig?’

‘Ik ben gevraagd hier wat vastgoedzaken af te handelen. Daar vertel ik je later over.’

‘Wat voor vastgoedzaken?’

‘Later.’ Hij wijst naar de cello. ‘Jij moet oefenen. Straks maak je jezelf belachelijk in dat orkest.’

‘Dat zal wel meevallen.’

Ze loopt naar de slaapkamer met de stapel was. Menachem volgt haar. Terwijl ze de kleding in de kast legt, pakt ze haar mobiele telefoon.

‘Verdorie. Waarom belt hij nou niet terug? Ik heb hem al twee keer gebeld.’

Menachem rolt met zijn ogen naar het plafond.

‘Je moet hem harder aanpakken. Behandel hem als een wandtapijt. Als een vloerkleed.’

‘Nou houdt u op.’

Roos kijkt hem aan en begint ineens te lachen.

‘Wat?’

Ze wijst naar zijn broek.

‘U bent iets vergeten.’

Menachem kijkt naar beneden.

‘Damn it.’

‘Uw luier.’

‘Dat krijg je nou van die Pers. En precies zestig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog in Nederland.’

‘Wat heeft dat er in vredesnaam mee te maken?’

Menachem maakt een wegwerpgebaar. ‘Niets. Maar het klinkt belangrijk.’

Hij haast zich naar zijn slaapkamer.

Roos kijkt hem na en schudt lachend haar hoofd.

5.

Alles komt altijd tegelijk. Haar grootvader die klaar is met zijn gespeur op internet naar huizen in Andalusië. Haar zoon die begint te huilen. En tenslotte de telefoon van Resa die zich aankondigt met een hippe ringtone die hij zelf nooit zou hebben uitgezocht. Ze neemt de telefoon op en loopt naar de arena om Amos op haar arm te nemen.
'Resa?'
'Ja'
'Ik heb je een paar keer gebeld'
'Ik had de telefoon uit staan.'
Het kind brabbelt goedgemutst door het gesprek heen, terwijl hij met het haar van zijn moeder speelt.
'Je had zelf kunnen bellen,' zegt Resa.
'Ik was erg boos.'
'Ik was ook boos. Maar ik bel jou toch ook?'
'We zijn nu eenmaal niet hetzelfde.'
De lijn kraakt in de stilte die volgt.
'Ik hou van je' zegt hij.
'Dat moet je maar niet zeggen.'
'Waarom niet?'
'Ik ben er nu even niet zo zeker van dat je het meent en dan doen zulke uitspraken pijn.'
Ze voelt de trilling in haar stem, het vocht in haar ogen. Hij besluit tot een kwinkslag.
'Uit die pijn blijkt in elk geval je liefde voor mij.'
'Je denkt alleen maar aan jezelf.'
Ze lacht om zijn narcisme.
'Helemaal niet. Ik hecht waarde aan je liefde. Dat is een compliment. Ik hecht niet aan ieders liefde.'

‘Laten we maar ophouden, anders krijgen we weer ruzie.’
‘Kom’ klinkt de stem van haar grootvader op de achtergrond.
‘Ik wil naar de stad’.
‘Hoor je dat hij in de gebiedende wijs spreekt?’
‘Ik heb met hem gesproken. Hij zal beter zijn best doen. Hij heeft het gevoel dat hij voor zijn kleindochter moet opkomen.’
‘In zijn ogen ben ik de leeuw die je verscheurt?’
‘Natuurlijk niet. Waar ben je nu?’
‘Bij de salon de té.’
‘Die Arabische in dat straatje in de Judería?’
‘Welk straatje bedoel je? Ze lijken allemaal op elkaar.’
‘Die waarbij je vanaf de Mezquita een stukje omhoog moet.’
‘Die ja. Daar zit ik.’
‘Zullen wij ook komen? Iedereen wordt hier onrustig. Het kan geen kwaad om er even uit te gaan. Bovendien moet ik nog iets regelen met het orkest.’
Hij zegt dat hij het fijn vindt dat ze komt, maar dat ze hem niet alleen moet laten met zijn grootvader.

6.

Terwijl hij wacht op het drietal uit de bergen, is er een wisseling van de bediening in de salon de té. Yasmine komt het hem vertellen, in gezelschap van twee vrouwen. De ene vrouw is tegen de zestig, klein van stuk en draagt een zijden paarse hoofddoek en een bordeauxrood gewaad. De ander is een blonde Amerikaanse van rond de dertig, iets groter dan hij. Ook zij draagt een soort hoofddoek, maar op de wijze van een westerse hippie, niet zoals de moslimvrouwen.

Ze knikken hem glimlachend toe wanneer Yasmine hem aan hen voorstelt. Zo ingetogen als ze is in het gesprek, zo uitbundig is ze wanneer ze hem introduceert. Hij ziet de lofzang die ze op hem aanheft als een uitdrukking van haar enthousiasme, maar ook als islamitische gastvrijheid, als een manier om hem zich welkom te laten voelen. Hij kent het nog uit Iran, van toen hij daar woonde. Bij Nederlanders is zoveel beschaving en respect in het contact even onbekend als de rituelen van de godsdiensten van het Midden-Oosten, heeft hij weleens tegen iemand gezegd.

'Een Perzische dichter?' zegt de oudere vrouw, die Firousa blijkt te zijn, bij wie Yasmine onderdak heeft. Hij kijkt in haar ogen en ziet dat ze ouder moet zijn dan hij aanvankelijk schatte. Ze zijn donker, bijna zwart, liggen diep en gaan van vorsend naar vriendelijk.

Ze wendt zich tot de Amerikaanse.

'Voor een soefi moet het een eer zijn om een Perzische dichter te kunnen bedienen.'

Jill glimlacht. Ze kijkt Resa lang en belangstellend aan, alsof ze hem probeert te doorgronden.

‘Het is bijzonder,’ zegt ze, ‘hoeveel mensen uit verschillende go dsdiensten uiteindelijk naar dezelfde waarheid zoeken.’

Resa knikt beleefd.

‘Do you know Ibn Arabi?’ vraagt ze.

‘No, I am sorry.’

‘Je hoeft je niet te verontschuldigen,’ zegt Firousa. ‘Rumi, Hafiz en Omar Khayyam zijn in het Westen nu eenmaal bekender. Jill begrijpt dat wel.’

Hij knikt terwijl hij een sigaret pakt. Hij voelt hoe Firousa hem opneemt, zeer indringend.

‘Ik moet gaan,’ zegt Yasmine. ‘Het was heel plezierig om elkaar te leren kennen.’

Hij staat wat onhandig op, nog steeds verlegen met al die aandacht, schudt haar hand en merkt dat hij het prettig vindt haar even aan te raken. Nog steeds voelt hij de ogen van de oudere vrouw op zich gericht.

‘Jullie lijken wel broer en zus,’ zegt ze glimlachend.

Yasmine draait zich naar haar toe, steekt haar armen uit en omhelst de oude vrouw.

‘Ze is meer dan een moeder,’ zegt ze tegen hem.

Dan draait ze zich om en verlaat de ruimte.

7.

‘Wat moet je eigenlijk met dat vastgoed, Menachem? Ga je je hier vestigen?’ vraagt ze terwijl ze de auto in een rustig tempo door de heuvels bij Córdoba rijdt.

Soms noemt ze haar grootvader bij zijn voornaam. Hij draait zijn hoofd wat verder naar rechts, zodat hij een beter uitzicht over de stad in de verte heeft. Door het bochtenwerk ziet Roos hem uit haar ooghoeken steeds zijn hoofd draaien, als een roofvogel die rondkijkt. Hij lijkt te genieten van het overzicht dat hij van hier heeft. Zijn blik laat de verre stad geen seconde los.

‘Och, het mag geen naam hebben.’

‘En daarom ben je er zo druk mee?’

Nu wendt hij zijn hoofd in haar richting en peilt haar.

‘Slimsalabim. Kan ik een sigaar opsteken?’

‘Met de jongen achterin? Nee.’

Hij zucht alsof men hem zijn belangrijkste levensbehoefte weigert.

‘De jongen, de jongen. Alles wijkt potdorie voor de jongen. In de middeleeuwen hingen de ouders hun baby’s in een mand aan het plafond.’

‘In de middeleeuwen werden er Joden in de Río Guadalquivir gegooid.’

Haar stem klinkt streng en ongeduldig.

‘Een botte vergelijking. Een verkeerde vergelijking ook. Een baby in een mandje is iets anders dan…’

‘Laat maar, Menachem. Wat moet je met al dat vastgoed?’

Hij kijkt weer naar buiten.

‘Kun je een geheim bewaren?’

‘Twijfel je daaraan?’

‘Ook voor de Pers?’

‘Waarom niet?’

‘Sommige geliefden vinden namelijk dat ze alles met elkaar moeten delen. Belachelijk idee. Dante beschrijft dat nota bene als een straf. Echtparen moeten aan elkaar gekluisterd door de hel vliegen.’

‘Ik weet niet of Dante dat zo gezegd heeft. Jouw citaten worden altijd beïnvloed door je ideeën. Nou kom op, opa, vanwaar dat vastgoedgedoe?’

‘Ik zal het je vertellen. Vrienden van me hebben me gevraagd hier oude huizen op te kopen. Panden die gerestaureerd kunnen worden en waarin de Joodse geschiedenis van Córdoba zichtbaarder wordt. Daarnaast willen ze invloed krijgen op wat er met een paar bestaande monumenten gebeurt. Restauratie, exploitatie, museale inrichting. Dat soort dingen.’

‘Vrienden?’

‘Och, een paar rijke mensen die van Israël houden. Mensen uit kringen rond de CUFI, wat Joodse Amerikanen met geld. Mensen die deuren kunnen openen.’

‘Wat is de CUFI?’

‘Christians United for Israel. Christenen die steun aan Israël als een Bijbelse opdracht zien.’

‘Dat klinkt allemaal erg gewichtig.’

‘En dat klopt. Córdoba is van oudsher ook een Joodse omgeving en er zijn, onder meer in de oude Joodse wijk, nogal wat plekken waar vooral het Arabische verleden wordt benadrukt. Mijn vrienden vinden dat ongezond. Ze willen tegenwicht.’

‘Tegenwicht?’

‘Ja. Neem de Molino de la Albolafia, de Torre de la Calahorra, zo’n salon de té. Je hoeft zoiets niet allemaal te bezitten. Soms is het voldoende om invloed te hebben op wat er wordt verteld. En panden eromheen kun je wel kopen. Daar maak je kleine musea van, studiecentra, een bibliotheek. Vervolgens voeg je steeds meer Joodse elementen toe.’

Ze kijkt hem even aan.

‘Waarom klinkt dat bij jou altijd alsof je een militaire operatie voorbereidt?’

‘Omdat jij door je Nederlandse opvoeding overal bloemen bij zet.’

Ze schudt haar hoofd.

‘En de tijden zijn goed momenteel,’ vervolgt hij. ‘Sinds de islamitische terreur in Spanje heeft toegeslagen, luisteren ze in Madrid beter als je over dit soort dingen begint. Ook hier in Andalusië.’

‘Wie zijn ‘ze’?’

‘Politici. Bestuurders. De *Partido Andalucista* bijvoorbeeld.’

‘Dat klinkt nog steeds als politiek.’

‘Dat ís het ook.’

‘Daar word ik dus moe van.’

‘Van deze ontwikkeling moet je als Jodin juist vrolijk worden. We willen bijvoorbeeld proberen invloed te krijgen op wat er rond de Molino en de Torre gebeurt. Bij de Molino zou je met een goede presentatie veel meer zichtbaar kunnen maken van de Joodse geschiedenis van de stad.’

‘Opa, deze omgeving staat bekend om de vreedzame co-existentie van Joden, Arabieren en christenen. Hou toch op met die oorlog.’

‘Ik ken dat soort beschouwingen, maar ze zijn maar half waar. Natuurlijk waren er goede perioden. Joden hadden het onder sommige moslimvorsten aanzienlijk beter dan later onder de christenen. Ze spraken Arabisch, schreven in het Arabisch, werkten voor de kaliefen. Maar maak er geen sprookje van. Tolerantie is iets anders dan gelijkwaardigheid. Er waren ook vernederingen, vervolgingen en periodes waarin het behoorlijk misging.’

Amos begint te huilen juist als ze de zomen van de stad bereiken.

‘Amosje, Amosje,’ sust zijn moeder met een hoge stem en tuitende lippen. ‘Liefje. Kleintje. Zoet maar. Stil maar.’

Het kind houdt onmiddellijk op met huilen. Menachem is op dreef en doceert verder.

‘Er waren tijden dat ze ons nodig hadden. Joodse bestuurders, artsen, kooplieden, diplomaten. Mensen met geld en contacten. Daar profiteerden de machthebbers van. Je hebt geen idee van de dingen die deze wereld, deze olam, beheersen. Maar ja, dat willen Europeanen niet meer weten. Die zijn gebrainwasht door stompzinnige vredesidealen. Weet je wat terroristen met vredesduiven doen? Uit de lucht schieten en lekker opeten!’

‘Ophouden, nu. Aardig zijn.’

‘Maar ik ben aardig! Wij krijgen van alles de schuld. Dat is onaardig. Ze hebben ons vermoord, vergast, met bommen bestookt. Als ze de kans krijgen, vegen ze ons van de kaart. En als we dan terugslaan, zijn we de grote satan.’

Ze begint aan de slingerweg naar boven, draaiend aan het stuur. Ze zwijgen totdat de auto is geparkeerd.

‘We gaan eens even lekker siësta houden,’ stelt ze voor.